MARVELĖS KAPINYNAS

Mindaugas BERTAŠIUS

Šiais metais pratęsti dar 1991 m. pradėti tyrimo darbai Marvelės kapinyne Kaune. Preliminarūs tyrinėjimo rezultatai buvo skelbiami mokslinėje informacinėje spaudoje. Pastaraisiais metais tyrinėta centrinė kapinyno dalis. 2001 m. ištirtas 997 m^2 plotas. Jis siaura juosta išsidėstęs centrinėje kapinyno dalyje. Ši juosta tarp anksčiau ištirtų plotų R ir V pusėse yra 5–15 m pločio. Iki šių tyrimų čia ėjo lauko kelias, dėl šios priežasties tyrinėjamų plotų bendras vaizdas ir išsidėstymas atrodo kiek keistokas. Padėtį nulėmė lauko kelio kryptis. Tyrimų plotų juosta orientuota beveik P–Š kryptimi.

2001 m. ištirti 64 žmonių kapai (3 degintiniai ir 61 griautinis, kurie numeruojami K 1226 – K 1289). Griautiniai kapai skirtini romėniškojo ir tautų kraustymosi laikotarpių B2/C1 – D (galbūt D/E) fazėms, t. y. datuojami II a. pabaiga – V a. Trys degintiniai kapai datuotini tautų kraustymosi laikotarpio D/E1 – E2 fazėmis (V–VI a.), nors šių kapų įkapės yra labai kuklios ir tiksliau juos datuoti yra sudėtinga. Degintiniai kapai atrasti tarp griautinių kapų, pietinėje kapinyno dalyje, tad jie turėtų būti panašaus laikotarpio kaip griautiniai kapai.

Apibendrinus tyrimų rezultatus, Marvelės kapinyne šiuo metu yra ištirti 1289 griautiniai ir degintiniai žmonių kapai.

2001 m. tyrinėti kapai yra nevienodai išsidėstę. Šiaurinėje dalyje (plotai 124, 125, 126–111, 127–112, 128–113 bei 114) kapai išsidėsto eilėmis. Vienur ryškiau, kitur ne taip akivaizdžiai, bet PR–ŠV kryptimi laidoti mirusieji sudaro lygiagrečias eiles, kurios nukreiptos PV–ŠR kryptimi. Kiti griautiniai kapai (pietinėje dalyje: 116, 117, 118, 119 plotai) sudaro kelias kapų grupes arba išsidėsto pavieniui. Tokiose grupėse kapų duobės orientuotos įvairiomis kryptimis.

Tyrinėtoje dalyje kapinyno teritoriją kerta buvusio upelio vaga, šioje vietoje atrasti stori sąnašų sluoksniai. Dalis griautinių kapų buvo šiame sąnašiniame sluoksnyje. Kapai atrasti labai skirtingame gylyje nuo dabartinio paviršiaus. Dalis palaikų buvo apie 1–1,35 m gylyje, tačiau kiti kapai atrasti ir 2–2,5 m gylyje. Sudėtinga spręsti apie buvusį kapinyno laidojimo paviršių, – tik kai kuriose vietose aptikti buvusio paviršiaus ženklai (akmenų konstrukcijos, akmenų vainikas, ugniavietės ir pan.). Galima manyti, kad pirminis kapinyno reljefas buvo šiek tiek panašus į dabartinį, tik ryškiau išreikštas – reljefiškesnis (įdubos, pakilumos). Tad mirusieji laidoti įvairiame gylyje nuo kapinyno paviršiaus – degintiniai kapai ir kai kurie griautiniai kapai galėjo būti tik 0,2–0,3 m gylyje, o kai kurie mirusieji laidoti ir 2 m gylyje. Kapų duobės vienur gerai matomos, kitur jų nėra nė pėdsako. Tai priklausė nuo to, ar palaikai atrasti įžemį sudarančiame smėlio sluoksnyje, ar sąnašinio priemolio sluoksnyje. Skirtinguose kapuose griaučiai labai nevienodai išlikę. Karsto pėdsakai atrasti tik kape 1260. Tyrimo metu dažniau atrandami molio sienelių pėdsakai – kapai 1226, 1235, 1239,

1245, 1250, 1258, 1261, 1266, 1284. Kai kur molio sienelės formuoja palyginti taisyklingą stačiakampį su stambesniais gniutulais kampuose, kitur atrastos tik sienelės vienoje pusėje. Kartais molio sienelės įrengtos aiškiai virš mirusiojo palaikų. Laidojimo metu vykusios apeigos akivaizdžiai matyti iš K 1245 tyrimo eigos – palaidojus mirusiąją ir palaikus užbėrus žemėmis, aukščiau buvo įrengta stačiakampė molio sienelių konstrukcija. Paprastai tokios sienelės aukštis siekia 2–5 cm, o storis apie 1,5–2 cm. Daugeliui romėniškojo laikotarpio kapų būdingos akmenų konstrukcijos, – kapuose atrandami šonuose ar kampuose, eilėmis ar grupėmis išdėstyti akmenys, rečiau aptinkami akmenys išdėstyti visuose keturiuose kapo duobės kampuose. 115 tyrimų plote atrasta akmenų vainiko dalis (pusė jo nuplauta upelio vagos, tad neaišku, kurioje vietoje ir koks buvo kapas). Vainikas buvo tik 1,95 m skersmens. Mirusieji laidoti stačiakampėse, dažniausiai suapvalintais kampais, duobėse. Retkarčiais aptinkamos ir netaisyklingos trapecinės formos duobės. Vaikai laidoti nedidelėse duobutėse. Ryškiai skiriasi mirusiųjų laidojimo kryptys pagal lytis (tai ypač būdinga kapams, kurie formuoja eiles). Vyrai dažnai guldyti galvomis PV–V kryptimi, moterys – priešingai.

Įvertinant tyrimų rezultatus galima teigti, kad absoliuti dauguma kapų yra su įkapėmis. Gausesnės ar skurdesnės įkapės surastos 55 kapuose. Šiais metais tyrinėtuose kapuose aptiktos gana gausios įkapės, jos rastos net 86% kapų. Tai būdinga skirtingų laikotarpių kapams, anksčiau tyrinėtuose kapuose žymiai didesnė dalis mirusiųjų buvo laidojama be įkapių. Šiais metais tyrinėtiems kapams būdingos kelios įkapių grupės: gana dažnas karolių vėrinys ar pavieniai karoliukai, kurie randami moterų, o kartais ir vyrų kapuose, didelę dalį sudaro tekintų ir pjaustytų gintaro karolių vėriniai (39,3% visų griautinių kapų, gintariniai – 19,6%), keturiuose kapuose atrasti auksuoti stiklo karoliai, dviejuose kapuose greičiausiai būta dviejų sudėtingų stiklo karolių vėrinių. Labai dažnai kapuose atrandami smeigtukai ar jų dalys (39,3% visų griautinių kapų, paprastai tai lazdeliniai geležiniai smeigtukai). Dažnai randamos kelių tipų segės: I ir III grupių lankinės žieduotosios segės (kapai 1280 ir 1244, 1254); geležinės lankinės segės (K 1232, 1259, 1277); segės trikampe kojele (K 1244, 1255, 1257), lankinės segės (K 1241, 1260, 1277, 1287), labai profiliuota segė (K 1251); segės buvo rastos 19,6% visų griautinių kapų. Moterų kapams būdingos juostinės apyrankės (jų skaičius labai skirtingas – nuo 1 iki 13; 24,6% visų griautinių kapų); vyrų kapuose atrandamas kirvis, ietigalis, kape 1255 buvo atrastas kovos peilis ir antskydis. Iš kitų išsiskiria keletas žymiai turtingesnių vidutinio amžiaus moterų kapų – 1254, 1277. Juose buvo po dvi antkakles, 1 ir 5 segės, karolių vėriniai, 8 ir 13 apyrankių, apgalviai bei kiti dirbiniai.

Keletas degintinių kapų (3) įsiterpia tarp panašaus laikotarpio griautinių kapų. Kremuoti mirusiųjų palaikai laidoti negiliai nuo paviršiaus, kaulai sudaro kompaktiškus telkinius, arba pasklidę paviršiuje (K 1242). Jokių kapo duobių šiems kapams nepastebėta, matyt, laidota negiliai nuo buvusio paviršiaus. Tai patvirtintų ir bendra stratigrafinė kapų ir paviršių padėtis kapinyne, palaikai įkasti 0,2 m gylyje.

Tyrinėjant P dalyje, aiškėja, kad čia pasiektas kapinyno kraštas. Įžemį šioje vietoje vėl, kaip ir centrinėje kapinyno dalyje, formavo nežymiai kylantis link paviršiaus smėlis su priemolio tarpsluoksniais. R kapinyno dalyje išsidėstę žirgų kapai šiais metais nebuvo tyrinėti.

2001 m. tyrinėtoje centrinėje kapinyno dalyje atrasta įvairių įrenginių, susijusių su mirusiųjų minėjimo apeigomis. Greta 115 plote tyrinėto akmenų vainiko, PV vainiko krašte atrastas įdomus objektas. Tai apskrita degėsinga dėmė su perdegusių akmenų trupiniais. Jos skersmuo – 0,4 m. Aišku, kad tai sąmoningai suformuotos ugniavietės liekanos. Greičiausiai joje kūrenta apeiginė ugnis mirusiųjų paminėjimo apeigų metu. Ugniavietė tvarkingai įrengta ir taisyklingos fomos. Ji buvo įrengta kapinyno paviršiuje. Šios ugniavietės susieti su konkrečiu kapu nepavyko, tačiau netoliese, prie K 1265 atrasta tokia pat ugniavietė. Tai apskritame 0,45 m skersmens plotelyje sudėti perdegę akmenys, o tarp jų įsimaišo gausūs degėsiai. Ugniavietė nuo kapo nutolusi per 0,6 m į pietus. Dar viena tokia pati ugniavietė atrasta virš K 1261. Tad toks kelių nedidelių ugniaviečių-židinėlių telkinys nedideliame plote liudija apie kelių šeimų, kurios čia laidojo mirusiuosius, savitą paprotį (iki 2001 m. tyrimų tokio tipo ugniavietės buvo nežinomos). 120 plote esančią kapų grupę iš pietų pusės supo pusapvalė duobė (C–D 6–9 kv., A–B 10–1 kv.). Į R pusę duobės kontūras palaipsniui išnyksta. Šios duobės sąnašos skyrėsi tamsesniu priemoliu, kai kur įsimaišė degėsiai. Duobės plotis – apie 1,1–0,9 m. Pjūvyje duobė – puslankio formos. Duobės gylis yra apie apie 0,4–0,45 m ir palaipsniui mažėjo R kryptimi. Š pusėje duobės nebuvo, o jos paskirtis neaiški. Dviejose vietose 116 plote (I 1 ir G 4–5 kv.) atrastos savitos akmenų konstrukcijos. I 1 kvadrate aptiktas nedidelis akmenų apskritimas – jo skersmuo apie 0,5 m, jį sudarė ratu sudėti 5 vidutinio dydžio akmenys. Preparuojant paaiškėjo, kad giliau – dar kelios akmenų eilės, bendras gylis – 0,55 m. Vidaus ertmės tarp akmenų skersmuo yra 0,24–0,27 m. Paskirtis neaiški, vidus užverstas žeme, jokių medienos pėdsakų neaptikta. Kitas toks pat įrenginys atrastas prie K 1278 (V pusėje, ties mirusiojo galva). Čia išlikęs nepilnas akmenų vainikas (iš 4 akmenų), kurio skersmuo – 0,4x0,43 m. Paaiškėjo, kad iš viso buvo net 4 akmenų eilės viena ant kitos (giliausi akmenys kiek persistūmę aukštesnių eilių atžvilgiu). Bendras gylis – 0,5 m, akmenys kiek stambėlesni nei ankstesniame. Vidaus ertmė yra 0,18–0,20 m skersmens, giliau kiek siaurėja. Galima būtų manyti, kad tokia konstrukcija buvo skirta mediniam stulpui įtvirtinti. Tačiau niekaip nepaaiškinamas toks akmenų krovimo tikslumas ir taisyklingumas, kuris nebūtinas norint vien paremti stulpą.

MARVELĖ CEMETERY

In 2001 the archaeological research proceeded in the Marvelė cemetery. There were found some cremated bones and only few burial items. Meanwhile the primary burials contained numerous burial items, such as ornaments, iron weapons (brooches, neck rings, bracelets, necklaces of glass beads and amber beads, pins, sometimes headbands, pendants; axes, spearheads, knives, one-edged swords, shield bosses). Stone constructions and clay lining in the grave along with fireplaces on surface showed that there was a very impressive ritual by grave side.